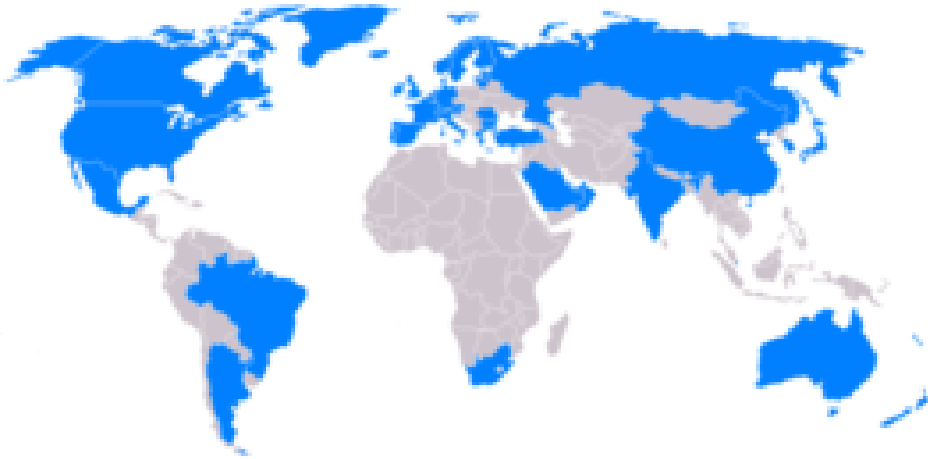

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ: ΑΛΛΑΖΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΥ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ (του Γιάννη Ζήση)

Η παγκόσμια
οικονομική
κρίση
ξεδιπλώνεται
ι με τους
κανόνες της
οικονομικής
ελίτ που
είναι
υπεύθυνη

για τη συγκέντρωση γύρω από τον εαυτό της τεράστιων όγκων κεφαλαίου και ισχύος. Η αναζήτηση μιας πραγματικής διεξόδου από την κρίση προϋποθέτει την αναζήτηση των πολιτικών, των ψυχολογικών και των τεχνο-οικονομικών αιτιών της κρίσης, που αλληλοσυνδέονται και επηρεάζουν καθοριστικά τη ζωή μας. Δυστυχώς, δεν έχει υπάρξει, μέχρι σήμερα, μια ολοκληρωμένη συζήτηση πάνω σε αυτό, μολονότι όλοι αναγνωρίζουν ότι τα αίτια είναι σύνθετα και διαπλέκονται.

Για το σημερινό στάδιο εξέλιξης του πολιτισμού μας, φαίνεται εξαιρετικά δύσκολο έργο η γεφύρωση της πολιτικής, της ψυχολογικής και της τεχνο-οικονομικής όψης της ζωής, μια γεφύρωση που να αποφεύγει τους πειρασμούς του ολοκληρωτισμού χωρίς τη μείωση της τραγικότητας. Η ανθρωπολογική μας φύση και ιστορία συνηγορούν στην άποψη που θεωρεί την τραγικότητα ως τον βαθύτερο και γρηγορότερο δρόμο απελευθέρωσης και συνειδησιακής προόδου. Η τραγικότητα της οικονομίας μάς έχει οδηγήσει στο να ανακαλύψουμε τον «άλλον» σαν κοινωνία. Η τραγικότητα του καπιταλισμού –όπως τόνιζε ακόμη και ο Μαρξ στο κομμουνιστικό μανιφέστο– με τα ξεριζώματα που επιφέρει μας ωθεί στην αναζήτηση της συναδέλφωσης, της συντροφικότητας, της

ελευθερίας και της δικαιοσύνης.

Η αναζήτηση αυτή δεν θα ήταν ορθό να γίνει για να επιχειρήσουμε να αναχαιτίσουμε την κρίση και την τραγικότητά της, συντηρώντας μια άδικη και αλλοτριωτική για το πνεύμα μορφή εξουσίας, αλλά για να είμαστε προνοητικά αποτελεσματικοί σε μήκος και σε βάθος χρόνου. Δεν πρέπει να λειτουργήσουμε θωρακίζοντας τα αρνητικά σημεία, δίνοντάς τους αναβολή, ώστε τελικά να μετεξελιχθούν στο μέλλον σε περισσότερο αρνητικούς νεοπλασματικούς κακοήθεις παράγοντες. Θα ήταν σοφό εκ μέρους μας αυτό να αποτελεί το επίμονο κριτήριό μας. Κάθε κρίση, για να «μην αναπαράγεται ως φάρσα», πρέπει να ολοκληρώνεται στο επίπεδο της κατανόησής της και η θεραπευτική της να έχει ένα βάθος, έτσι ώστε να μην περιορίζεται στις στερεότυπες ερμηνείες περί ρεαλισμού –οι οποίες, σε τελευταία ανάλυση, συνέβαλαν στην κρίση– και να μην συμβιβάζεται με καταφυγή στην πρόχειρη λύση της αναζήτησης «παυσίπων», την ώρα που έχει διαγνωστεί μια πολύ βαρειά ασθένεια.

*Δυστυχώς, όμως, η αντιμετώπιση αυτής της κρίσης, όπως επιχειρείται από ένα ευρύ φάσμα κυβερνήσεων και παραγόντων, εμφανίζει τον συγκυριακό συντηρητισμό, ο οποίος μπορεί, από τη μια, να είναι ένα βασικό στοιχείο στην αντιμετώπιση της έκτακτης ανάγκης και της «εντατικής», δεν απαντάει, ωστόσο, στη μακροχρόνια διαχείρισή της. Είναι να φοβάται κανείς ότι ο άνθρωπος πάντα πιστεύει πως, όταν απομακρύνεται από την κρίση, επανέρχεται στα σημεία που του είναι ιδιαίτερα ελκυστικά ως αυταπάτες. Όπως έλεγε ο Ιωάννης ο Σιναΐτης «**μόνον εκείνος που άκουσε την καταδικαστική απόφαση του θανάτου του δεν θα ενδιαφερθεί πλέον για προγραμματισμούς θεατρικών παραστάσεων**». [1]*

Για την αναγνώριση της ανάγκης για υποστασιακή παρέμβαση στην αγορά

Καλούμαστε να συνθέσουμε άμεσα και αποτελεσματικά μέτρα με μακροχρόνιες ρυθμίσεις που, όπως συμβαίνει συχνά, μπορεί να βρίσκονται σε μια διαφορετική προοπτική από αυτήν που τις αναμένουμε. Το πρόβλημα είναι ότι στις πολιτικές αυτές

αντιμετωπίζουμε μια ταυτόχρονη κρίση τόσο εννοιών όσο και στελεχών. Ο ανθρωποτεχνοθεσμικός χαρακτήρας των πολιτικών ελίτ είναι κληρονομημένος και δομημένος από το παρελθόν, όπως είναι και ο ανθρωπολογικός και οικονομικός χαρακτήρας της μαζικής κοινωνίας. Την ίδια ώρα υπάρχει μια αδιακρισία των θεσμών, των κυβερνήσεων και των στελεχών απέναντι στην κρίση. Δεν έχουμε συμπεριλάβει στα υπόψη μας το εγγενές γεγονός κάθε κρίσης που είναι η φθίνουσα απόδοση των θεσμών της δημοκρατίας, του ελέγχου, της διαφάνειας και της αγοράς.

Η διαπλοκή και η γενίκευση της ζήτησης για αδιάκριτη αφθονία μέσου μαζί με τη φθίνουσα απόδοση των θεσμών και των μέσων δεν έχουν αξιολογηθεί. Μόνο η δραματικότητα της κρίσης μάς οδήγησε στην αναγνώριση του χαρακτήρα της επικινδυνότητας, της δυνατότητας και της αναγκαιότητας για υποστασιακή παρέμβαση στην οικονομία. **Με την υποστασιακή παρέμβαση εννοούμε την παρέμβαση στα θεμέλια της ιδιωτικότητας και των δικαιοδοσιών της στην ίδια την αγορά.**

Η ατελής μεταρρύθμιση Ομπάμα, οι μονόπλευρες προτάσεις Μέρκελ, ο κανόνας Βόλκερ, όλα αυτά αναδεικνύουν στην πραγματικότητα, με όλες τις ατέλειές τους, το τέλος του αυτονόητου της αυθεντίας της ιδιωτικότητας και της αγοράς, μόνο που είναι ένα τέλος το οποίο δεν παρουσιάζεται ολοκληρωμένα. Δεν γίνεται πραγματική αποδόμηση της θεσμικής υπεραξίας αυτών των «αυτονοήτων» μέσα από την κατανόηση της κρίσης. Η απαγόρευση του short selling, ο φόρος Τόμπιν, οι φόροι των τραπεζών, ο κανόνας Βόλκερ για την απαγόρευση της χρησιμοποίησης καταθέσεων στο χρηματιστήριο (την απόσπαση, δηλαδή, του συγκεκριμένου μέσου στον «αιφορικό» κύκλο της κερδοσκοπίας), ο έλεγχος των αξιολογητικών οίκων και της διαπλοκής της αξιολόγησης, η προστασία των καταναλωτών από επιθετικές τακτικές χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και επενδυτικών κεφαλαιακών αναγνωρίζουν, για πρώτη φορά, την επιθετικότητα ή την κακοήθεια που μπορεί να υπάρχει στις πράξεις της αγοράς, της ιδιωτικότητας και του εταιρικού υποκειμένου. Ωστόσο, μένουν πολλά να γίνουν για να σταματήσουν να

λειτουργούν αδιαφανείς φορολογικοί, καταθετικοί και περιουσιακοί παράδεισοι, όπως και παράδεισοι θεσμικού, περιβαλλοντικού και κοινωνικού ντάμπινγκ, παράλληλα με την ανευθυνότητα και την ανωνυμία των μετοχών.

Είχε κτιστεί ένας ψεύτικος παράδεισος και μια υποκριτικά κατασκευασμένη αθωότητα και κοινή ωφέλεια που ήθελε να παράγεται από την ιδιωτικότητα και το κέρδος. Τελικά, η αναγνώριση των επιθετικών τακτικών, η αναγνώριση των κινδύνων και της αρχής της βιωσιμότητας απέναντι στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα –τα hedge funds και τα private equity που αντλούν κεφάλαια τα οποία, εν συνεχεία, επενδύουν κερδοσκοπικά, οι περιορισμοί στη δυνατότητα ανάληψης ρίσκων με όρους κερδοσκοπικού και ανταγωνιστικού παιγνίου αγοράς και η δυνατότητα, εν τέλει, διάσπασης ή ελέγχου οικονομικών υποκειμένων, εταιρειών, επιχειρήσεων και κεφαλαίων από τις δημόσιες αρχές ή τρίτους οργανισμούς προς αποφυγή κατάρρευσης, αλλά και η δυνατότητα διάσπασης ή σύνθεσης από τρίτο παράγοντα– είναι μια ομολογία για αυτή την ανάγκη υποστασιακής παρέμβασης σε αυτά τα θεσμικά και εννοιακά αυτονόητα που είχαν πνίξει το ακαδημαϊκό γίγνεσθαι σε έναν σχολαστικισμό.

Η αναγνώριση των κύκλων των κεφαλαιακών, ασφαλιστικών τραπεζικών, επενδυτικών και των αξιολογητικών οργανισμών ως παραγόντων διαπλοκής και ως παραγόντων κλίμακας ισχύος και επικίνδυνων κερδοσκοπικών συμφερόντων μας επιτρέπει, πλέον, να δούμε τον βασιλιά γυμνό, να κατανοήσουμε ότι υπάρχει μια Λερναία Ύδρα ή ένα σμήνος «αδηφάγων σκαραβαίων».

Η όλη κρίση μάς επιτρέπει να θεωρήσουμε εκ νέου το οικονομικό υποκείμενο: τις οικονομικές έννοιες, την οικονομική γλώσσα, τα σήματα και την επικοινωνία. Αυτό είναι ένα τεράστιο όφελος και πρέπει μέσα από την επανατοποθέτηση, τον αναστοχασμό και τον σχεδιασμό να ξεφύγουμε από τη ναρκισσιστική αυτοπαγίδευση και τον ανταγωνιστικό μας ατομικισμό που ως ζύμη της ελαφρότητας ή της ευθραυστότητας κρύβεται και στρεβλώνει, τελικά, τις ιδεολογικές καθαρότητες του Διαφωτισμού, όπως αυτές εκφράστηκαν στη θεωρία του Άνταμ Σμιθ ή του Εμμανουήλ Καντ• ο

τελευταίος, μάλιστα, στάθηκε πολύ πιο διορατικός, μιλώντας για το *στρεβλό υλικό* ή το *στραβόξυλο της ανθρωπότητας* κι έχοντας μια διαρκή ανθρωπολογική αναζήτηση. Δεν θα μπορούσε ωστόσο κανείς –και δεν θα έπρεπε– να αδικήσει τον Άνταμ Σμιθ, καθώς, στο βάθος του, ήταν ένας στοχαστής των «ηθικών συναισθημάτων» και της συμπαθητικής φαντασίας, της αλληλεγγυότητας που γεννιέται μέσα από τη φαντασία, ή της συντροφικότητας. [2]

Η βάση του *αναβλητικού διακανονισμού* της κρίσης και της καταστροφής θεμελιώνεται πάνω στο γεγονός ότι δεν κάνουμε ολοκληρωμένη εργασία πάνω στην εννοιολογική, στην ακαδημαϊκή και στη θεσμική αυθεντία των εννοιών, αλλά, αντίθετα, τη θωρακίζουμε με τη γοητεία της ζήτησης και της ακαδημαϊκής και της μαζικής κοινωνίας. Η γοητεία της ζήτησης τροφοδοτείται από τη συγκεκριμένη ανθρωπολογική δυναμική που είναι χαρακτηριστική του σημερινού σημείου εξέλιξης του ανθρώπου και του αμέσως επόμενου βήματος που καλείται να κάνει.

Ο Γόρδιος Δεσμός της κερδοσκοπίας με τον τεράστιο συμμετοχικό λαϊκό καπιταλισμό

Η χρηματιστηριακή αναζήτηση της κερδοσκοπίας απαιτεί ένα τεράστιο συμμετοχικό λαϊκό μερίδιο καπιταλισμού, είτε αυτό μοχλεύεται με διαπλοκή, είτε με σήματα επικοινωνίας ή μαζικής ενημέρωσης. Το ίδιο ακριβώς χαρακτηριστικό βρισκόταν πίσω από τη μη έγκαιρη τάση και ολοκλήρωση ελέγχου των κερδοσκοπικών χειραγωγήσεων του χρηματιστηρίου μέσω του *short selling*. Η ίδια απαίτηση τεράστιου συμμετοχικού λαϊκού μεριδίου για την εξασφάλιση επιτυχημένης κερδοσκοπίας βρίσκεται πίσω από την άρνηση των φόρων, των κανόνων και των όρων. Το αυτό υπάρχει πίσω από τη γενικευμένη διακινδυνευτική κερδοσκοποίηση του μέσου ως εξουσία και ως κέρδος. Μιλώντας για το χρήμα, αυτή είναι η βάση για τη *μετακύλιση* της ιδιωτικο-οικονομικής επικινδυνότητας σε δημοσιονομική και σε υφειακή αναδιαρθρωτικότητα.

Αυτή είναι η βάση, η φύση και η υπόσταση του Γόρδιου Δεσμού που πρέπει να λύσουμε με τον λόγο, με τη βούληση και την πράξη. Είναι το ίδιο συστατικό που συντηρεί τους φορολογικούς,

καταθετικούς και εργασιακούς παραδείσους αδιαφάνειας και, συνεπώς, αθέμιτου ανταγωνισμού και ντάμπινγκ (dumping). [3] Το ζήτημα της λύσης αυτού του Γόρδιου Δεσμού πρέπει να αποτελέσει:

1. τον βασικό άξονα της σχέσης κράτους – οικονομίας και σχεδίου ή λόγου•[4]
2. τον βασικό άξονα της κινηματικής και πολιτισμικής δυναμικής ενός νέου εργατικού κινήματος, [5] σε οικουμενική και τοπική κλίμακα, χωρίς να επιχειρήσουμε να ελέγξουμε το πεδίο της νεωτερικότητας με φονταμενταλισμούς που δεν θα έχουν βιωσιμότητα μέσα μας.

Πρέπει να καταστήσουμε βιώσιμους, πολιτισμικά και ανθρωπολογικά, τους θεσμούς, αλλάζοντας τα οικονομικά πρότυπα τόσο μέσα μας όσο και στο οικονομικό σύστημα, το οποίο είναι, από λειτουργικής άποψης, ο καθοριστικός προσδιοριστικός παράγοντας. Πρέπει να φωτίσουμε πολύ περισσότερο το πλαίσιο και το ζήτημα της ζήτησης για να μπορέσουμε να ελέγξουμε την εξέλιξη χωρίς ολοκληρωτισμό και χωρίς έναν άγριο και διακινδυνευτικό φουτουρισμό αγοράς.

Τώρα που «τελείωσε» το αυτονόητο των παραγώγων της άυλης οικονομίας, μαζί με μια σειρά από άλλα αυτονόητα, μέσα από την εμπειρία, πρέπει να δούμε ξανά το σύνολο των εννοιών και του συστήματος, επανεξετάζοντας και τη σχέση μας μαζί τους.

Αυτό καθιστά ακόμη πιο επιτακτική την ανάγκη μας για μια ανθρωπολογική μύηση και εξέλιξη. Οι πολιτισμικές και περιβαλλοντικές ανάγκες που επιτάσσουν αλλαγή όλης της καθημερινής ζωής προς ένα περισσότερο αβλαβές ενεργειακό αποτύπωμα, αλλά και οι ανάγκες που συνδέονται με την αναγνώριση ενός θεμελιώδους ολιστικού πρότυπου υγείας του ανθρώπου, καθώς και η ανάγκη επικαιροποίησης των κλασικών αξιών –όχι με έναν φονταμενταλιστικό αλλά με δημιουργικό και εξελικτικό τρόπο– είναι οι μνητές μας.

Για μια περιεκτικά λογική, αναστοχαστική και ανασχεδιαστική διαπραγμάτευση

θα καταλάβουμε καλύτερα το πόσο σαθρή είναι η συγκυριακή μας δυναμική διαχείρισης της κρίσης, αν συνειδητοποιήσουμε το πόσο καταλυτικός ήταν ο ρόλος της Κίνας και των άλλων χωρών. Αυτές οι χώρες δεν συμπεριλαμβάνονταν στην ακαδημαϊκή ερμηνεία και στρατηγική του συστήματος και λειτουργούσαν ως υβριδικές νεοπλασματικές αγορές• αυτές είναι όμως που συντηρούσαν, σε τελική ανάλυση, τις αγορές κρατικών ομολόγων των αναπτυγμένων οικονομιών και τις συναλλαγματικές δυναμικές τους. Συντήρησαν, επιπλέον, ζήτηση με τη δυνατότητα της εσωτερικής ζήτησης σε καιρό ύφεσης και αποτέλεσαν την εφεδρεία που απέτρεψε την πλήρη κατάρρευση του παγκόσμιου οικονομικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Μέσα ακριβώς από τη δυνατότητα που παρέχεται σε αυτές τις χώρες για στρεβλώσεις γύρω από τα κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα ή τα ζητήματα πολιτικού κόστους και ρύθμισης των αγορών, από το εργασιακό έως το καταναλωτικό πεδίο, επιτεύχθηκε μια προσωρινή αναβολή της κρίσης.

Εν γένει, μπορεί να παρατηρήσει κανείς ότι πρέπει πλέον να απαλλαγούμε από το γεωπολιτικό, γεω-οικονομικό στερεότυπο που είχαμε συνηθίσει. Αυτό που θεωρείται ως βασική ραχοκοκκαλιά του συστήματος, δηλαδή οι «υγιέστερες» διαρθρωτικά οικονομίες –όπως αυτή της Γερμανίας– βάσισε τη συστημική βιωσιμότητα και προοπτική του σε μια ελεγχόμενη ζώνη νομισματικού και θεσμικού πατερναλισμού, όπως είναι οι ορίζοντες της ευρωζώνης, σε ένα όχι και τόσο υγιές παιχνίδι της διεθνούς ανταγωνιστικότητας.

Η χίμαιρα της «παγκοσμιοποίησης», του «τέλους της ιστορίας» και του «νεοφιλελευθερισμού», έδειξε οριστικά πλέον τα όριά της, οδηγώντας σε μια εκ θεμελίων μακροχρόνια κρίση το μοντέλο και την ερμηνεία του Άνταμ Σμιθ.

Από την ικανότητά μας να προσεγγίσουμε εκ θεμελίων τα ζητήματα αυτά θα κριθεί και η μελλοντική μας βιωσιμότητα, υπό την έννοια όμως ότι η αναστοχαστικότητα και ο ανασχεδιασμός δεν θα υποβιβαστούν σε μια απλοϊκή ή αφελή καλή θέληση. Πρέπει να λάβουμε ξανά υπόψη μας προτάσεις από σχήματα, όπως είναι η

«Λέσχη της Ρώμης» ή «Λέσχη της Βουδαπέστης», τα οποία, ενώ κινούνται και δεσμεύονται σε γραμμές ήπιας πολιτικής, αρνούνται να εκφυλιστούν στη ζώνη ενός ριζοσπαστικού ολοκληρωτισμού που και αυτός λειτουργεί σαν μια ανακυκλωτική Λερναία Ύδρα κρίσεων.

Χρειαζόμαστε νέες διεργασίες και έναν νέο τρόπο προσέγγισης. Αυτό προσδιορίζεται, επίσης, από τον κριτικό αναστοχασμό του θεμελιωτή της λέσχης της Βουδαπέστης, Έρβιν Λάζλοου, [6] αλλά και άλλων στοχαστών με εναλλακτικές προτάσεις. Υπάρχει ανάγκη για μια σαφή βούληση που να βασίζεται σε μια διεξοδική και περιεκτικά λογική, αναστοχαστική και ανασχεδιαστική διαπραγμάτευση. Σαφώς, στο πεδίο της πράξης, χρειάζεται ένας συντονισμός φορέων για να μπορέσει να επιτύχει έναν μετασχηματισμό με όρους που θα αξιοποιούν, εναλλακτικά, όλη την ακαδημαϊκή, τη συστημική και την ανθρωπολογική κληρονομιά δημιουργικά, εξελικτικά και συνεκτικά, χωρίς την αδυναμία της χαμηλής πολιτικής και την επικινδυνότητα της στείρας ιδεολογηματικής ριζοσπαστικοποίησης.

Αναφορές:

[1] Ιωάννη Σιναΐτη, “Κλίμαξ”, εκδόσεις Ιερά Μονή Παρακλήτου, σελ. 163, παρ. 59 στο “Περί Χαροποιού Πένθους στην Κλίμακα”.

[2] Sen Amartya, ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ – ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ADAM SMITH.

[3] ντάμπιγκ «Η εξαγωγή και πώληση προϊόντων σε τιμή χαμηλότερη (ή ακόμη και κάτω του κόστους) από ό,τι στην εγχώρια αγορά ή σε διεθνές επίπεδα με σκοπό την εκμηδένιση των ανταγωνιστών.».

[4] Μουτσοπούλου Ιωάννα, ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ : Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΩΣ ΤΟΜΕΑΣ ΙΣΧΥΟΣ ΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΑΣ.

[5] Ζήσης Γιάννης, ΠΑΡΑΚΜΗ ΚΑΙ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ.

[6] Laszlo Ervin, “Η Μεγάλη Κβαντική Αλλαγή”, εκδόσεις Αρχέτυπο, 2009.

Γιάννης Ζήσης, συγγραφέας

Η ΘΕΣΜΙΚΗ ΚΑΙ Η ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

1. Αναζητώντας τον δήμιο του Αόρατου χεριού
2. Οικονομική κρίση: αλλάζοντας τους κανόνες του παιχνιδιού

Πρώτη δημοσίευση: 20 Οκτωβρίου 2010